

KNIŽNICE V METAVERZE: BUDOVANIE PREPOJENÉHO EKOSYSTÉMU PRE NOVÚ GENERÁCIU POUŽÍVATEĽOV

Slovenská národná knižnica už nie je len budovou v Martine ani „archívom kníh“, ale ekosystémom služieb, dát a partnerstiev, ktoré majú zabezpečiť, aby sa k informáciám a vedomostiam dostal každý – bez ohľadu na to, či prichádza k regálu, do DIKDA alebo cez API. Práve tu sa rozhoduje o tom, či bude dedičstvo minulosti v digitálnej budúcnosti dostupné a prepojitelné.

Mgr. Eva Augustínová, PhD., generálna riaditeľka Slovenskej národnej knižnice, patrí k tým, ktorí vnímajú národnú knižnicu zároveň ako pamäťovú inštitúciu aj ako modernú výskumnú a technologickú platformu. V rozhovore hovorí o vízii SNK ako otvorenej, prepojenej a zodpovednej inštitúcie: o prechode od MARC-u k BIBFRAME a prepojeným dátam, o InovLabe a experimentoch s umelou inteligenciou, o otvorených metadátach, centralizovanom úložisku e-deponátov, ale aj o prístupnosti služieb pre ľudí z odľahlých regiónov či so špecifickými potrebami. Rozhovor nie je iba o interných projektoch SNK – je úvahou o budúcnosti celého knižničného systému na Slovensku, o tom, ako môže národná knižnica pomôcť prepájať malé knižnice s globálnymi štandardmi, ako môže technológia slúžiť ľuďom bez toho, aby zatienila ich miesto, a prečo je dôvera používateľov najdôležitejším kapitálom pamäťovej inštitúcie v 21. storočí.

<https://doi.org/10.52036/1335793X.2025.2.7-13>

VÍZIA A STRATÉGIA SNK

Po viac než dvadsiatich rokoch odbornej práce v Slovenskej národnej knižnici a následnom pôsobení v akademickej sfére ste sa ujali postu generálnej riaditeľky SNK. Čo Vás motivovalo prijať túto výzvu a vrátiť sa do národnej knižnice? Akú víziu a hlavné ciele prinášate pre smerovanie SNK pod Vaším vedením?

Po viac ako dvadsiatich rokoch v Slovenskej národnej knižnici som mala možnosť spoznať ju z rôznych uhlov – ako odborníčka, krátku chvíľu aj ako manažérka, ale aj ako človek, ktorý v nej vyrastal profesijne. Neskôr som pôsobila v akademickom prostredí, čo mi dalo odstup a širší pohľad na to, ako by národná knižnica mohla fungovať v modernom svete, ale taktiež univerzitné prostredie vám poskytuje priestor na väčšiu dynamiku a kreativitu. Keď prišla príležitosť vrátiť sa – tentoraz v pozícii generálnej riaditeľky – vnímala som to ako osobnú aj profesionálnu výzvu s možnosťou ovplyvniť smerovanie Slovenskej národnej knižnice, a tiež som to vnímala ako prirodzené pokračovanie mojej profesijnej cesty. Mojou hlavnou motiváciou je presvedčenie, že národná knižnica má byť nielen strážkyňou písomného kultúrneho dedičstva, ale aj živým, otvoreným priestorom poznania, vzdelávania a inovácie, stať sa modernou inštitúciou, kde sa prepájajú tradície s novými technológiami. Hlavné ciele, ktoré som si zadefinovala v začiatkoch, sú najmä posilnenie odborného postavenia SNK doma i v zahraničí (a možno to „doma“ sa javí ako dôležitejšie), zefektívnenie knižničných procesov (ustúpenie od tradičného spracovania dokumentov s využívaním nových technológií), prehĺbenie spolupráce s vedeckými, odbornými a kultúrnymi inštitúciami (osamotene veľa nedosiahneme), podporenie vzdelávania a rozvoja zamestnancov (bez vzdelaných a vyškolených kolegov v oblasti nových technológií by sme ostali tradičnou a v súčasnom prostredí nefunkčnou inštitúciou) a v neposlednom rade podnietenie vedy a výskumu v Slovenskej národnej knižnici. Docieliť by som tiež chcela, aby teraz už aj „moja knižnica“ bola inšpiratívnou pre odborníkov i širokú verejnosť.

Národné knižnice v Európe aj vo svete prechádzajú dynamickým vývojom – digitalizácia, nové služby a meniace sa poslanie. Ako vnímate modernú národnú knižnicu v 21. storočí Vy? Ktoré strategické priority považujete pre SNK v najbližších rokoch za kľúčové, aby dokázala naplňovať svoje poslanie pamäťovej inštitúcie a zároveň držať krok so svetovými trendmi?

Moderná národná knižnica dnes nie je len miestom, kde sa uchováva a katalogizuje kultúrne dedičstvo, ale mala by byť sprostredkovateľom poznania tradičného a digitálneho. V tomto zmysle by sa mala meniť aj naša Slovenská národná knižnica, byť otvorenou platformou pre inovácie, vzdelávanie a výskum a určite aj pre dialóg. Musí byť schopná využívať nové digitálne nástroje, reagovať na potreby používateľov a zároveň zostať autoritou v oblasti kultúr-

nej pamäti. Zároveň chcem, aby to bola inštitúcia, ktorá sa nebojí inovovať a zároveň zostať verná svojmu poslaniu, ochraňovaniu, sprostredkovaniu a prezentácii písomného kultúrneho dedičstva. Za kľúčové považujem, aby naše zbierky boli čo najdostupnejšie nielen odborníkom, ale aj verejnosti doma i v zahraničí, aby sme vedeli efektívne pracovať s veľkým množstvom informácií a prepojiť naše systémy s európskymi partnermi, čo sa nám podarí len investíciou do ľudí, ktorí tieto zmeny robia.

DIGITÁLNA TRANSFORMÁCIA A INOVÁCIE

Prechod od tradičných katalógov k prepojeným dátam je v knihovníctve veľkou témou. Plánuje SNK prejsť na moderné formáty metadát, ako je napríklad BIBFRAME, a sprístupniť svoje bibliografické údaje ako prepojené otvorené dáta? Aké výhody by takáto zmena priniesla z hľadiska spolupráce s inými pamäťovými inštitúciami a lepšej dostupnosti informácií pre používateľov?

Problematikou BIBFRAME sa Národná bibliografia SNK už dlhšie teoreticky zaoberá, keďže ide o dátový model určený pre BIB popis a má všetky vlastnosti vhodné na to, aby v budúcnosti nahradil formát MARC a využíval a umožňoval prepojené dáta. Národná bibliografia priebežne sleduje MARC 21 to BIBFRAME Conversion Specifications – 2.10, ktoré vyvinula Kongresová knižnica na podporu používania BIBFRAME a ktorá mapuje konverziu polí bibliografických záznamov MARC do BIBFRAME Hub, Work, Instance a Item, ako aj webovú stránku Kongresovej knižnice a zoznam inštitúcií, ktoré experimentovali s implementáciou BIBFRAME. Experimentálnu konverziu metadát do BIBFRAME bude musieť SNK v budúcnosti zaradiť postupne do svojho programu. K celej veci je však potrebné systémové prostredie a technické vybavenie. Vieme, že BIBFRAME nie je bežne podporovaný knižno-informačnými systémami a stále sa vyvíja. Zahraničné fóra, na ktorých sa Národná bibliografia SNK zúčastňuje, konštatujú, že jeho model, komponenty, komunikačné protokoly sú v procese vývoja a je potrebný čas na ich finalizáciu. Prepojenie bibliografických údajov ako prepojených otvorených dát sa stane nevyhnutnosťou, ktorú bude musieť SNK akceptovať. Prispôbenie sa webovému prostrediu, prijatie princípov a mechanizmu prepojených dát a RDF zjednoduší komunikáciu medzi inštitúciami v národnom a celosvetovom meradle, umožní používateľom jednoduchší prístup k informáciám. Pamäťové inštitúcie môžu obohatovať svoje dáta prepojením s ďalšími (externými) zdrojmi. Obohatené dáta sa budú dať využívať nielen v knižničných systémoch a katalógoch. Dáta knižníc budú vytvárať vzťahy s dátami iných inštitúcií a systémov a naopak, čo prináša profit pre všetkých zúčastnených, najmä však pre používateľov.

Umelá inteligencia si nachádza uplatnenie aj v knižniciach – od chatbotov, ktoré odpovedajú na otázky používateľov, až po projekty typu umelej inteligencie v Českej digitálnej knižnici (systém Kramerius). Ako skúma SNK možnosti využitia AI vo svojich službách? Môžeme do budúcnosti očakávať napríklad virtuálnu asistentku pre čitateľov alebo inteligentné nástroje na spracovanie digitálneho obsahu a podľa čoho sa rozhodujete, ktoré inovačné technológie majú pre knižničné služby zmysel?

Zriadili sme nový organizačný útvar InovLab v priamej pôsobnosti GR. InovLab sa sústreďuje na aplikáciu AI a digitálnych technológií v knižnično-informačnej vede a skúma ich využitie naprieč všetkými útvarmi a oddeleniami SNK. V Národnej bibliografii testujeme AI na tvorbu krátkych akvizičných záznamov, ktoré prinášajú úsporu času pri spracovaní dokumentu, a pilotne budujeme centrálny katalogizačný bod pre monografie pre potreby KIS SR, kde AI pomáha pri tvorbe a kontrole záznamov. Týmto prístupom zvyšujeme presnosť záznamov, skraccujeme čas spracovania na jeden titul, znižujeme početnosť chýb a zvyšujeme spokojnosť používateľov. So spustením nového KIS Koha sa zároveň zlepšia API prepojenia na databázy VIAF a OCLC WorldCat, čo prinesie ešte presnejšie autorizované selekčné údaje a plynulejší tok metadát.

Uvažujeme nad chatbotom, ktorý by bol prepojený na KIS Koha a DIKDA, vždy však s možnosťou okamžitej interakcie so živým knihovníkom. Po vyriešení otázky centrálného úložiska e-deponátov uvažujeme nad spracovaním elektronických

dokumentov pomocou AI nástrojov a k tomu dostupnému modulu výpožičiek e-dokumentov. O nasadení inteligentných nástrojov rozhodujeme podľa jasných kritérií tak, aby sa zvyšovala merateľná hodnota a dostupnosť dokumentov pre čitateľa. S veľkou pravdepodobnosťou dôjde k zmene systému práce, kde AI navrhne a knihovník schváli po overení pravdivosti a zdrojov výstupu. Slovenská národná knižnica sa snaží sledovať nové trendy v inovačných technológiách vo svete, ktoré postupne skúma, a pilotne podľa možností IT technológie implementuje do svojich pracovných postupov.

Hovorí sa, že mnohé rutinné procesy v knižniciach by už čoskoro mohli prevziať stroje alebo algoritmy. Ktoré konkrétne činnosti podľa Vás patria k takým „opakovaným rutinám“, ktoré by v blízkej budúcnosti mohli automatizovať technológie, a naopak, ktoré kľúčové úlohy by aj v ére automatizácie mali zostať v rukách knihovníkov, aby sa zachoval ľudský rozmer služieb?

V prostredí knižníc sa čoraz častejšie diskutuje o možnostiach využitia umelej inteligencie a automatizácie pri spracovávaní rutinných agend. Za činnosti, ktoré možno považovať za „opakované rutiny“ a ktoré by v blízkej budúcnosti mohli prevziať technológie, považujeme najmä procesy katalogizačného a bibliografického spracovania, najmä povinného výtlaku a e-deponátov. Uplatnenie umelej inteligencie vidíme aj pri tvorbe rešerší, pri digitalizácii fondov či pri administratívnych úkonoch inštitúcie – napríklad pri príprave personifikovaných materiálov, tvorbe výročných správ, emailovej komunikácii alebo pri mapovaní procesov. Keďže Slovenská národná knižnica pôsobí aj ako vydavateľ časopisov a monografických prác, potenciál vidíme aj v podpore jazykovej redakcie a revízie textov prostredníctvom AI nástrojov. Napriek týmto možnostiam zostávajú viaceré kľúčové úlohy nenahradiť s ľudským faktorom. Ide najmä o odborné posudzovanie kvality informácií, kurátorskú prácu s obsahom, komunikáciu s používateľmi, tvorbu kultúrnych a vzdelávacích programov či interpretáciu poznatkov v kontexte kultúrneho dedičstva. Práve tieto činnosti zabezpečujú, že služby knižníc si aj v ére automatizácie zachovávajú svoj ľudský rozmer, dôveryhodnosť a spoločenský význam.

Knižnice dnes čelia aj fenoménu dezinformácií a potreby posilňovať digitálnu a informačnú gramotnosť spoločnosti. Môže podľa Vás práve umelá inteligencia v tejto oblasti knižniciam pomôcť, alebo skôr hrozí, že situáciu skomplikuje? Akú stratégiu by mali knižnice zvoliť, aby využili AI v prospech vzdelávania používateľov a boja proti šíreniu dezinformácií?

Umelá inteligencia prináša knižniciam nielen nové možnosti, ale aj zodpovednosť pri práci s informáciami. Na jednej strane môže byť silným nástrojom v boji proti dezinformáciám – napríklad prostredníctvom inteligentných systémov, ktoré pomáhajú overovať zdroje, analyzovať dôveryhodnosť obsahu či personalizovať vzdelávacie materiály zamerané na rozvoj digitálnej a informačnej gramotnosti. Tak ako v súčasnosti sa preferuje, že učiteľ má byť sprievodcom procesom učenia, tak dnešní knihovníci by mali byť sprievodcami pre používateľov knižnice relevantnými a pravdivými informáciami. Na druhej strane je potrebné pristupovať k technológiám s rozvahou, pretože aj samotné modely umelej inteligencie môžu reprodukovать chyby alebo zaujatosti prítomné v dátach, z ktorých sa učia. Slovenská národná knižnica vníma potrebu vzdelávať používateľov v tejto oblasti ako kľúčovú a dlhodobo podporuje rozvoj digitálnej a informačnej gramotnosti spoločnosti. V budúcnosti plánujeme využiť aj služby chatbotov – najmä na webových stránkach – ktoré by mohli používateľom poskytovať okamžité odpovede, navigovať ich v informačných zdrojoch a zároveň prispievať k rozvoju ich kritického myslenia. Cieľom nie je nahradiť odborníkov technológiou, ale spojiť ľudský prístup knihovníkov s potenciálom umelej inteligencie tak, aby sa posilnila úloha knižníc ako dôveryhodných sprievodcov svetom informácií.

PRÍSTUPNOSŤ, KOMUNITA A VZDELÁVANIE

Jednou z aktuálnych výziev je zabezpečiť, aby knižničné služby a obsah boli dostupné pre všetkých vrátane ľudí so zdravotným znevýhodnením či používateľov z odľahlých regiónov. Ako SNK zlepšuje prístupnosť svojich digitálnych zbierok a služieb? Zavádzate napríklad alternatívne formáty digitálnych dokumentov alebo iné inkluzívne opatrenia, aby sa k dokumentom dostali naozaj všetci záujemcovia?

Jednou z priorít Slovenskej národnej knižnice je sprístupniť kultúrne dedičstvo a informačné zdroje tak, aby boli dostupné pre všetkých používateľov bez ohľadu na ich zdravotné znevýhodnenie či miesto, z ktorého prístupujú k službám knižnice. V súčasnosti preto SNK systematicky rozvíja viacero opatrení, ktoré smerujú k vyššej miere inkluzívnosti a rovnosti prístupu. V prvom rade zlepšujeme používateľskú prístupnosť všetkých našich webových stránok vrátane

webového sídla a Digitálnej knižnice. Postupne ich prispôsobujeme štandardom WCAG, aby ich mohli využívať aj osoby so zrakovým a sluchovým postihnutím. Úzko spolupracujeme aj s Knižnicou Mateja Hrebendu v Levoči, prostredníctvom ktorej sprístupňujeme zdigitalizované zbierky aj pre zrakovo postihnutých. A vďaka digitalizácii a aj vďaka spolupráci s LITA prinášame voľné a obchodne nedostupné diela v digitálnej zbierke do všetkých krajín Európskeho hospodárskeho priestoru, bez nutnosti osobnej návštevy Slovenskej národnej knižnice. Prinášame tak rovnosť príležitostí pre používateľov z odľahlých regiónov.

Moderné knižnice nie sú len výpožičnými miestami – stále viac vystupujú ako komunitné centrá a vzdelávacie huby pre verejnosť. Ako vnímate úlohu knižníc v komunitnom živote a celoživotnom vzdelávaní v dnešnej spoločnosti? Čo môže Slovenská národná knižnica urobiť pre to, aby podporila komunitné a vzdelávacie aktivity knižníc a pomohla udržať knižnice ako otvorené, inkluzívne priestory aj v časoch spoločenskej polarizácie?

Úlohou modernej knižnice je dnes omnoho viac než len sprístupňovanie fondov. Knižnice sa stávajú miestom stretávania rôznych generácií, menších, názorových skupín či profesií – priestorom, kde sa dá viesť kultivovaný dialóg a kde má každý možnosť rozvíjať svoje poznanie. Slovenská národná knižnica v tomto smere pôsobí ako metodické a odborné centrum, ktoré pomáha knižniciam v regiónoch vytvárať atraktívne programy, zdieľať overené postupy a rozvíjať moderné formy vzdelávania. Cieľom SNK je podporovať knižnice ako motory celoživotného vzdelávania. Prostredníctvom školení, metodických materiálov, odborných seminárov a online kurzov pomáhame knihovníkom rozvíjať kompetencie potrebné pre prácu s rôznymi skupinami používateľov – od detí a mládeže až po seniorov či ľudí so špecifickými potrebami. Zároveň podporujeme využívanie digitálnych nástrojov, ktoré umožňujú knižniciam prinášať vzdelávanie aj do najmenších obcí a komunít. Využívame pritom osobné stretnutia na workshopoch, ktoré sú mimoriadne populárne, ale rovnako veľký záujem majú aj webináre a online podujatia, ktoré šetria najmä čas a peniaze. Z online podujatí robíme záznam, ktorý zverejňujeme na YouTube kanáli SNK a tak budujeme databázu vzdelávania pre všetkých knihovníkov na Slovensku bez rozdielu. Vytvárame aj moderný podcast pre knihovníkov, čo je nová éra zvukového obsahu.

Mladá generácia dnes často siahla po informáciách na internete, sociálnych sieťach či streamovacích platformách a knižnice pre ňu nemusia byť na prvý pohľad také atraktívne ako kedysi. Ako môžu knižnice zostať relevantné a pritažlivé pre „digitálnu generáciu“ vyrastajúcu v prostredí smart technológií? Plánuje SNK nejaké nové prístupy alebo programy, ktorými osloví mládež a ukáže im pridanú hodnotu knižničných služieb v digitálnom veku?

Generácia, ktorá vyrastá v prostredí smartfónov, sociálnych sietí a digitálneho obsahu, má k informáciám prístup okamžite – no často bez overenia, kontextu či hlbšieho porozumenia. Práve v tomto priestore vzniká pre knižnice nová, mimoriadne dôležitá úloha: učiť mladých ľudí orientovať sa vo svete informácií, rozvíjať kritické myslenie a vzťah

ku kultúre a poznaniu. Slovenská národná knižnica si uvedomuje, že pre mladú generáciu nestačí ponúknuť len tradičné služby. Preto sa snažíme knižnicu vnímať ako dynamický priestor, ktorý spája digitálne technológie, vzdelávanie a kultúru. Prostredníctvom moderných foriem komunikácie, interaktívnych projektov a online obsahu sa usilujeme priblížiť spôsobu, akým mladí dnes prijímajú informácie. Zameriavame sa na edukačné videá, ktoré zverejňujeme na YouTube, virtuálne výstavy na Dikda.sk či podcasty na Spotify. Mladí používatelia tak môžu objavovať bohatstvo národných zbierok v prostredí, ktoré im je prirodzené. Zároveň sa SNK usiluje podporovať mediálnu a informačnú gramotnosť – teda schopnosť kriticky

hodnotiť zdroje, rozlišovať fakty od dezinformácií a zodpovedne narábať s digitálnym obsahom. Prostredníctvom workshopov a iných vzdelávacích programov pre školy chceme mladým ukázať, že knižnica nie je len miestom tichého štúdia, ale aj partnerom v digitálnom vzdelávaní.

SYSTÉMOVÁ PODPORA KNIŽNÍC NA SLOVENSKU

Slovenská národná knižnica zohráva aj úlohu metodického centra – odborne vedie a podporuje ďalšie knižnice. Ako konkrétne SNK pomáha ostatným slovenským knižniciam (krajským, verejným a ďalším) v ich rozvoji? Poskytujete napríklad metodické usmernenia, školenia alebo spoločné projekty, ktoré majú za cieľ pomôcť aj menším knižniciam zavádzať inovácie a zdokonaľovať služby?

Slovenská národná knižnica plní úlohu ústredného metodického centra pre všetky knižnice na Slovensku. Túto úlohu si dlhodobo naplňa vydávaním odborných a metodických materiálov, ktoré pomáhajú knižniciam rôznych typov – od regionálnych až po obecné – pri skvalitňovaní ich služieb, zavádzaní inovácií a zefektívňovaní procesov. Výsledky metodickej činnosti sú verejne prístupné na webovej stránke SNK, aby boli dostupné všetkým knihovníkom bez ohľadu na ich pôsobisko. V súčasnosti Slovenská národná knižnica rozširuje svoju metodickú podporu aj o moderné formy vzdelávania. Spustili sme online metodickú a vzdelávaciu pomoc vo forme podcastov, ako aj pravidelné online školenia a webináre pre knihovníkov. Tieto formáty umožňujú rýchlejšie zdieľanie skúseností, odborných poznatkov a príkladov dobrej praxe, čím sa posilňuje spolupráca medzi knižnicami a ich schopnosť reagovať na aktuálne výzvy informačnej spoločnosti.

V slovenskom knihovníctve sa diskutuje o potrebe nového centrálného knižničného informačného systému na národnej úrovni, ktorý by prepojil infraštruktúru a služby naprieč knižnicami. Aký je Váš názor na jeho vytvorenie? Akú rolu v implementácii tohto systému bude zohrávať Slovenská národná knižnica? Aké aktuálne úskalia bude musieť SNK pri jeho zavádzaní prekonať?

Myšlienku vytvorenia nového centrálného knižničného informačného systému na národnej úrovni vnímame ako nevyhnutný krok k modernizácii slovenského knihovníctva. Takýto systém umožní efektívnejšie prepojenie infraštruktúry a služieb naprieč jednotlivými knižnicami, zjednotenie dátových štandardov a jednoduchší prístup používateľov k informáciám a dokumentom bez ohľadu na to, v ktorej knižnici sa nachádzajú. Slovenská národná knižnica dostala začiatkom roka 2025 poverenie od Ministerstva kultúry SR pripraviť návrh na výber nového knižnično-informačného systému. Tento návrh bol úspešne dokončený a na jeseň 2025 bola SNK poverená jeho postupným nasadením. Implementácia sa začne v Slovenskej národnej knižnici, následne v rezortných knižniciach a pokračovať bude v knižniciach zapojených do systému KIS3G. Nový systém bude zároveň – na báze dobrovoľnosti – dostupný pre všetky knižnice, ktoré budú mať záujem o jeho využívanie. SNK tak bude zohrávať kľúčovú úlohu nielen pri samotnom technickom zavádzaní systému, ale aj pri metodickej a odbornej podpore knižníc počas celého procesu. Medzi hlavné úskalia implementácie patrí najmä personálna poddimenzovanosť knižníc, predovšetkým nedostatok odborníkov a systémových knihovníkov. Preto bude nevyhnutné vybudovať a rozvíjať sieť systémových knihovníkov na Slovensku, ktorí budú predstavovať odborné zázemie a garantovať dlhodobú udržateľnosť nového systému.

V Česku vznikol portál Knihovny.cz, ktorý umožňuje používateľom jednotne vyhľadávať v katalógoch mnohých knižníc cez jedno rozhranie. Vidíte potrebu podobného jednotného knižničného portálu aj na Slovensku? Mohlo by napríklad CVTI SR v súčinnosti so Slovenskou národnou knižnicou iniciovať vytvorenie centrálnej vyhľadávacej platformy, ktorá by prepojila katalógy a digitálne zdroje slovenských knižníc a zjednodušila tak prístup používateľov k informáciám?

Myšlienka vytvorenia jednotného knižničného portálu, aký funguje v Českej republike pod značkou Knihovny.cz, je pre Slovensko mimoriadne inšpiratívna a rozhodne aktuálna. Potreba jednotného prístupu k informačným zdrojom, digitálnym dokumentom a katalógom slovenských knižníc rastie spolu s očakávaniami používateľov na rýchlu a prehľadnú dostupnosť informácií z jedného miesta. Slovenská národná knižnica preto už v minulom roku predložila projekt zameraný na prípravu národného digitálneho ekosystému podobného typu. Hoci táto iniciatíva zatiaľ nebola úspešná, nevzdávame sa jej – naopak, vnímame ju ako strategický cieľ, ktorý by zásadne posunul slovenské knihovníctvo vpred. Veríme, že vznik takejto centrálnej vyhľadávacej platformy, ideálne v spolupráci so Centrom vedecko-technických informácií SR a ďalšími partnermi, by priniesol prínos nielen pre používateľov, ale aj pre samotné knižnice. Zjednotený prí-

stup k zdrojom by zefektívnil ich služby, podporil vzájomnú spoluprácu a vytvoril moderné prostredie pre prácu s informáciami na národnej úrovni. Slovenská národná knižnica bude určite vyvíjať aktivity smerujúce k naplneniu tejto vízie.

Zavádzanie nových technológií a projektov do praxe si vyžaduje nielen financie, ale aj pripravených ľudí a organizačné zmeny. Ako pristupujete k budovaniu potrebných zručností u zamestnancov SNK (prípadne v širšej knižničnej obci) na to, aby dokázali implementovať inovácie? Realizujete v SNK programy na zvyšovanie digitálnych kompetencií knihovníkov?

Zavádzanie nových technológií vnímame v Slovenskej národnej knižnici ako dlhodobý proces, ktorý si vyžaduje nielen technické riešenia, ale aj systematické vzdelávanie zamestnancov, ktorí s nimi pracujú. Uvedomujem si, že úspešná implementácia inovácií je možná len vtedy, ak knihovníci rozumejú novým nástrojom, chápu ich prínos a vedia ich efektívne využiť v praxi. Preto sa musíme v SNK sústrediť na budovanie digitálnych kompetencií, a to najmä v oblasti správy digitálneho obsahu, metadátových štandardov, práce s informačnými systémami a umelou inteligenciou. Okrem interného vzdelávania sa SNK dlhodobo snaží pôsobiť aj v rámci knižničnej komunity na Slovensku, a to formou seminárov, metodických dní a odborných konferencií, čo je skvelý priestor na zdieľanie vedomostí, zručností a kompetencií. Za mimoriadne prínosné považujem aj spoluprácu s univerzitami, v súčasnosti máme veľmi dobrú spoluprácu so Žilinskou univerzitou v Žiline a s Univerzitou Mateja Bela v Banskej Bystrici. Neodmysliteľnou súčasťou vyššie uvedených aktivít je prítomnosť SNK na prestížnych vedeckých a odborných podujatiach a konferenciách doma i v zahraničí, vďaka ktorej majú naši pracovníci možnosť rozvíjať sa v súlade s aktuálnymi trendmi a prenášať tieto poznatky ďalej do praxe slovenského knihovníctva.

DIGITÁLNE ZBIERKY – SPRÍSTUPNENIE A UCHOVÁVANIE

Digitalizácia už dávno neznamena len skenovanie kníh – čoraz viac zahŕňa aj netextové objekty, ako sú historické fotografie, mapy, grafiky či audiovizuálne záznamy. Projekty ako Orbis Pictus ukazujú, že z digitálnych knižníc možno sprístupniť aj takéto „neprezentované“ dáta atraktívnym spôsobom. Ako SNK pristupuje k digitalizácii a online prezentácii netextových materiálov zo svojich zbierok? Plánujete rozšíriť digitálnu knižnicu aj o takéto typy dokumentov a sprístupniť ich verejnosti v novej podobe?

Slovenská národná knižnica sprístupňuje v Digitálnej knižnici (dikda.snk.sk) aj netextové objekty, ako sú grafiky, pohľadnice, fotografie, mapy či hudobniny. Prístup k nim je riadený podľa typu dokumentu, licencie sprístupnenia a platnej legislatívy o autorskom práve. Cieľom SNK je priebežne rozširovať a dopĺňať zastúpenie týchto objektov vo svojich digitálnych zbierkach a sprístupňovať ich verejnosti v známom prostredí digitálnej knižnice DIKDA.

SNK už zdigitalizovala veľkú časť písomného dedičstva Slovenska a technológie sa neustále zdokonaľujú. Objavujú sa napríklad riešenia ako Smart Digiline, ktoré využívajú strojové učenie na automatizáciu spracovania digitalizovaných dokumentov. Zavádza alebo skúma SNK podobné inovatívne postupy, aby zrýchlila a zefektívnila masovú digitalizáciu svojich fondov? Ako si predstavujete ďalšiu etapu digitalizácie – môže AI pomôcť napríklad v zlepšení OCR, automatickej extrakcii metadát či iných činnostiach pri spracovaní dokumentov?

SNK sa pripravuje na implementáciu moderných riešení založených na umelej inteligencii a strojovom učení, ktoré umožnia efektívnejšie spracovanie a správu digitalizovaných dokumentov. V súčasnosti prebiehajú prípravné kroky na obstarávanie nových funkcionálov, ktoré prispejú k vyššej automatizácii procesov, zlepšeniu kvality OCR, pokročilejšej extrakcii a využívaniu existujúcich metadát v ďalšej etape digitalizácie.

Trendom v pamäťových inštitúciách je aj otvorené zdieľanie dát a obsahu. Plánuje SNK sprístupniť viac svojich dát ako otvorené dáta, napríklad bibliografické záznamy, autority či metadáta k digitalizovaným dokumentom, aby ich mohli využívať výskumníci a vývojári nových služieb? Aký je Váš postoj k otvorenému prístupu k dátam a zbierkam knižnice a ako v tomto smere vyvažujete ideu otvorenosti s rešpektovaním autorských práv a ochrany údajov?

SNK plánuje sprístupnenie bibliografických metadát a autorít na báze otvoreného zdieľania dát, založeného na spolupráci, zdieľaní a otvorenom šírení poznatkov pomocou optimálneho využitia technológií. Prepojené otvorené dáta by sa mali

stať jednou z oblastí výskumu SNK v rokoch 2026 – 2030. Momentálne sa pracuje na koncepte sprístupnenia personálnych autorít SNK vo forme prepojených dát s Wikidatami. Čo sa týka otvoreného prístupu k zbierkam knižnice, SNK bude vždy súčinná, ale vždy bude principiálne rešpektovať autorské práva, ochranu osobných údajov a princípy dohodnutých autor-ských licencií, resp. špecifických licencií.

MEDZINÁRODNÝ POHĽAD A BUDÚCNOSŤ

SNK spolupracuje aj na medzinárodnej úrovni – či už v rámci organizácií, ako je CERL alebo IFLA, alebo účasťou v rôznych projektoch. Aký význam má pre SNK medzinárodná spolupráca a inšpirácia zo zahraničia? Čo Vám osobne a celej inštitúcii prináša zapojenie sa do medzinárodných projektov a sietí a viete uviesť príklad, ktorý považujete za obzvlášť prínosný pre rozvoj slovenského knihovníctva?

Medzinárodná spolupráca má pre Slovenskú národnú knižnicu zásadný význam. Umožňuje nám nielen zdieľať skúsenosti a osvedčené postupy s partnermi z iných krajín, ale aj aktívne sa zapájať do procesov, ktoré formujú budúcnosť knižníc, digitalizácie a ochrany kultúrneho dedičstva na globálnej úrovni. Členstvo v organizáciách ako CERL alebo IFLA, ako aj v oblasti hudobného knihovníctva prostredníctvom IAML nám prináša prístup k aktuálnym trendom v oblasti správy fondov, digitalizácie, výskumu aj služieb pre používateľov. Pre mňa osobne má takáto spolupráca veľký význam v tom, že rozširuje odborný obzor, umožňuje výmenu know-how a poskytuje možnosť porovnať naše postupy so zahraničnými partnermi. Pre inštitúciu ako celok je zároveň motiváciou zlepšovať kvalitu služieb, inovovať a posúvať sa dopredu. Ako mimoriadne prínosný by som uviedla napríklad projekt Europeana, do ktorého sa SNK zapája v rámci digitalizácie a sprístupňovania kultúrneho dedičstva. Vďaka tejto spolupráci sú slovenské historické dokumenty, rukopisy či fotografie dostupné používateľom z celého sveta, čo výrazne zvyšuje ich viditeľnosť aj vedecký potenciál. Zároveň nám účasť v takýchto projektoch prináša cenné skúsenosti v oblasti digitalizácie, metadát a otvoreného prístupu k informáciám.

Keď sa pozeráte do budúcnosti, aké hlavné výzvy – alebo naopak príležitosti – vidíte pred Slovenskou národnou knižnicou a všeobecne pred knižnicami na Slovensku v najbližšom desaťročí? Na ktoré oblasti sa podľa Vás musíme sústrediť, aby si knižnice aj v budúcnosti udržali svoju dôležitú úlohu a dokázali efektívne slúžiť spoločnosti?

Slovenská asociácia knižníc v septembri 2025 zorganizovala konferenciu Knižnice 2025 – Udržateľná budúcnosť, na ktorej sa práve skoncupovala stratégia rozvoja knižníc/knižničného systému na Slovensku naprieč všetkými typmi knižníc na Slovensku. Za hlavné výzvy považujeme, teda Slovenská národná knižnica, aj všetky ostatné knižnice na Slovensku a profesijné združenia knižníc a knihovníkov, nasledovné: spracovanie stratégie knižníc a rozvoja knižničného systému SR ako základného rámca spolupráce, ktorý pomenuje víziu knižníc a určí smerovanie moderných knižnično-informačných služieb založených na nových technológiách s prístupom k digitálnemu obsahu, a ktorá bude vychádzať z dát a z analýz a poznania silných a slabých miest, v rámci knižnično-informačného systému ich definovať a nastaviť ako moderné, rýchle, bezbariérové a zaujímavé pre používateľa a tiež ako tzv. učiace sa a knihovníka ako sprievodcu v procese spracovania informačnej požiadavky, centralizovanie výkonu a odbornej činnosti knižníc (súborné katalógy, databázy, spracovanie, digitalizácia) a prerozdelenie týchto činností, mať centrálny portál knižníc, potreba vzdelávania budúcich knihovníkov i knihovníkov v praxi, pomenovanie vybavenosti knižníc pre budúcnosť vrátane priestorov na moderné prostredie zohľadňujúce ekológiu, spoločenské vyzdvihnutie knižníc ako najnavštevovanejších kultúrnych inštitúcií pokrývajúcich svojimi výstupmi všetky vekové kategórie, nastavenie a koordinácia vedecko-výskumnej činnosti s cieľom odstrániť duplicitu výskumu.

Zhovárал sa Mgr. Tomáš Fiala.